

LIETUVOS APSKRIČIŲ GYVENTOJŲ UŽIMTUMO ANALIZĖ

Karolina Jančenkaitė

Šiaulių valstybinė kolegija (Aušros al. 40, Šiauliai)

Anotacija. Šiame tyrime atliekama Lietuvos gyventojų užimtumo analizė didžiausiose penkiose apskrityse 2019–2022 m. Taip pat analizuojamu laikotarpiu identifikuojami pagrindiniai veiksniai, sąlygojantys šalies gyventojų užimtumą. Naudojant statistinius metodus atliekama užimtumo prognozė bei tarpusavio ryšio priklausomybė tarp užimtumo ir ekonomikos augimo Vilniaus ir Kauno apskrityse.

Pagrindiniai žodžiai: užimtumas, užimtumą lemiantys veiksniai, darbo rinka, ekonomikos augimas.

Įvadas.

Tyrimo aktualumas. Užimtumas apibrėžiamas, kaip gyventojų aprūpinimas darbu ir suprantamas, kaip teisėta ekonominė veikla, už kurią gaunamas darbo užmokestis ar kitos pajamos. Darbo rinka yra darbo jėgos pardavimo ir pirkimo ekonominių santykių sistema, kurioje formuojasi darbo užmokestis. Tai viena svarbiausių šalies ekonominės sistemos dalių, pagal kurią galima spręsti apie bendrą šalies ekonominę būklę. Šalyje ekonominis ir socialinis gyvenimas tiesiogiai įtakoja ir darbo rinką, kadangi darbo rinka yra jungtis tarp socialinės ir ekonominės politikos. Dabartiniu metu vyksta darbo išteklių kaitos procesai šalies regionuose, kuriuos lemia netolygi atskirų teritorijų socialinė, ekonominė bei demografinė raida. Užimtumo statistiniai rodikliai reikalingi šalies darbo rinkos pokyčiams vertinti, socialinei ir ekonominei politikai formuoti, socialiniams sprendimams priimti, šalies ūkio išsivystymo lygiui vertinti, ūkio plėtros prognozėms rengti, darbo rinkos rodikliams palyginti tarp šalių. *Tyrimo problemą* galima apibendrinti probleminiu klausimu – koks yra Lietuvos gyventojų užimtumas apskrityse?

Tyrimo objektas – Lietuvos apskričių gyventojų užimtumas.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvos apskričių gyventojų užimtumą.

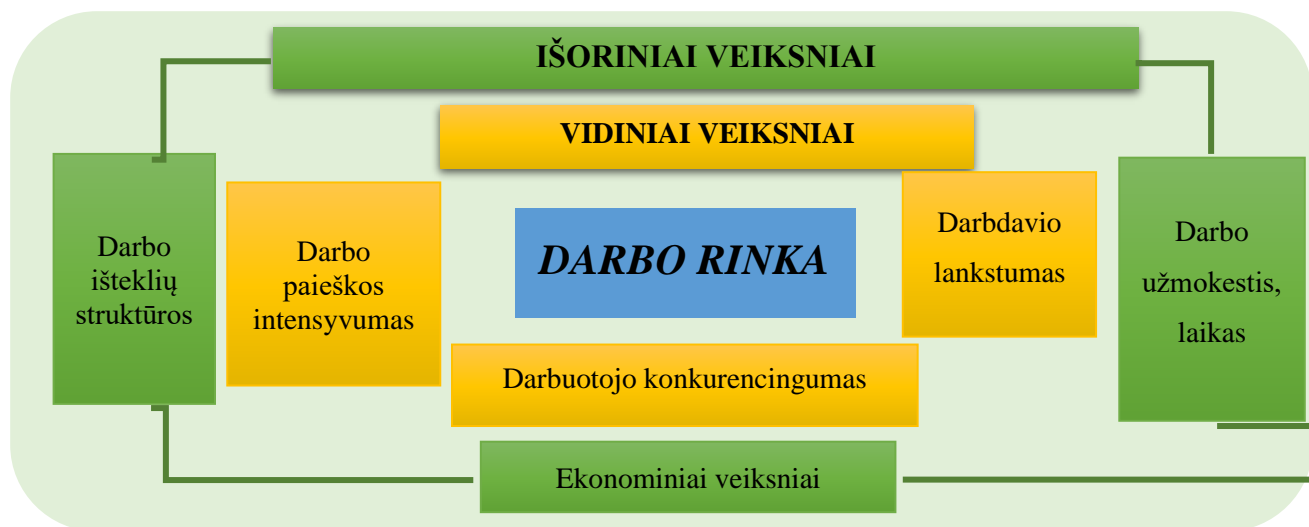
Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti užimtumo ir jį lemiančių veiksnių teorinius aspektus.
2. Įvertinti užimtumą penkiose didžiausiose Lietuvos apskrityse 2019–2022 m.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros apibendrinimas, lyginimas, statistinių duomenų sisteminimas, grupavimas, koreliacinė analizė.

Užimtumo ir jį lemiančių veiksnių teorinė analizė

Užimtumas – tai dirbančių darbingo amžiaus žmonių skaičiaus santykis, palyginti su visa darbo jėga (Vainienė, 2005). Darbo rinka – atvira sistema, jos funkcionavimo atvirumą veikia daugelis veiksnių. Jie gali būti priskiriami vidiniams ir išoriniams (žr. 1.1 pav.).

1.1. pav. Darbo rinką lemiantys veiksniai

Išoriniams veiksniams, įtakojantiems darbo rinką, priskiriami šie: 1) darbo išteklių struktūros (demografiniai, sudėties, ekonominio aktyvumo); 2) ekonominiai (BVP pokyčiai, ekonominio ciklo stadija, investicijos); 3) darbo (darbo užmokestis, darbo laikas, socialinė partnerystė). Vidinius pokyčius skatinančius veiksnius gali kontroliuoti ir įtakoti pats darbo ieškantis asmuo arba įmonės vadovas, suvokdami numatomų pokyčių poreikį. Tai gali būti darbo paieškos intensyvumas, darbdavio lankstumas samdos atžvilgiu bei pats darbuotojo konkurencingumas. Vidinių ir išorinių veiksnių grupes atspindi mikroekonominiai bei makroekonominiai veiksniai. Kintant šiems veiksniams, kinta ir situacija darbo rinkoje. Todėl analizuojant darbo rinką, būtina atsižvelgti į visus pagrindinius veiksnius (Okunevičiūtė-Neveauskienė, Pocius, 2019).

Taip pat užimtumo apimtys priklauso nuo šalyje vyraujančių sektorių. Labiausiai šiuo metu prie naujų darbo vietų atsiradimo Lietuvoje prisideda informacinių technologijų ir logistikos sektoriai, kurie nuolat tobulėja ir plečiasi taip sukurdami papildomų darbo vietų. Nedarbą ar bedarbystę Lietuvoje įtakoja įvairūs veiksniai priklausomai nuo sektoriaus. Tai gali būti ekonominės sąlygos, kvalifikacijos paklausa, darbo ir tarptautinės rinkos įtaka bei sezoniskumas (Agentūra, 2023). Daugiausiai prisidedantys prie BVP ir užimtumo pokyčių Lietuvoje yra paslaugų sektorius (tai tokie kaip sveikatos priežiūros, restoranų, švietimo sektoriai ir kt.), statybos sektorius kartu ir nekilnojamojo turto, nes jie vienas nuo kito priklauso, informacinių technologijų (IT) sektorius, žemės ūkio sektorius ir transporto, importo, eksporto ir kiti su vežimu susiję sektoriai.

Išnagrinėjus mokslinės literatūros šaltinius nustatyta, kad darbo rinkos funkcionavimą veikia įvairūs vidiniai ir išoriniai veiksniai. Juos atspindi mikroekonominiai ir makroekonominiai veiksniai, jiems kintant situacija darbo rinkoje taip pat kinta. Šiuo metu Lietuvoje prie užimtumo didinimo labiausiai prisideda IT ir logistikos sektoriai. Taip pat, remiantis Lietuvos banko valdybos pirmininku Šimkumi (2024), šiuo metu nedarbo lygis Lietuvoje yra žemas, o dirbančiųjų skaičius rekordinis – didžiausias nuo įstojimo į Europos sąjungą.

Užimtumo analizė penkiose didžiausiose Lietuvos apskrityse 2019–2022 m.

Remiantis Valstybės duomenų agentūros (2023) statistiniais duomenimis, analizuojama Lietuvos gyventojų penkių didžiausių apskričių užimtumo dinamika ir jį lemiantys veiksniai. Pirmoje lentelėje pateikti užimtieji gyventojai Lietuvos apskrityse 2019 – 2022 metais.

1 lentelė. Užimtieji gyventojai Lietuvos apskrityse, tūkst.

	2019 m.	2020 m.	2021 m.	2022 m.
Vilniaus apskritis	443,62	439,44	453,41	462,70
Kauno apskritis	281,41	277,14	282,92	292,91
Klaipėdos apskritis	155,02	154,52	156,74	164,63
Šiaulių apskritis	121,62	118,41	116,14	123,84
Panevėžio apskritis	90,25	95,51	92,34	99,23

Lietuvos valstybės duomenų agentūros duomenimis šalyje 2019 m. buvo 1378,4 tūkst. užimtų gyventojų, tai 3,7 tūkst. daugiau nei 2018 m. Užimtumo lygis augo. Remiantis Valstybės duomenų agentūra, tai galėjo lemti ekonomikos augimas, pastangos gerinti švietimo sistemą, verslų plėtimasis, sukuriantis naujas darbo vietas, taip pat pasaulinės ekonomikos tendencijos bei prekybos sąlygos. Vertinant kasmetinius užimtų gyventojų pokyčius šiose apskrityse, nustatyta, kad Kauno apskrityje užimtų gyventojų skaičius sumažėjo 4 tūkst., Klaipėdos apskrityje padidėjo 4 tūkst., Vilniaus apskrityje padidėjo 1 tūkst., Panevėžio apskrityje sumažėjo 0,2 tūkst., o Šiaulių apskrityje padidėjo 5 tūkst.

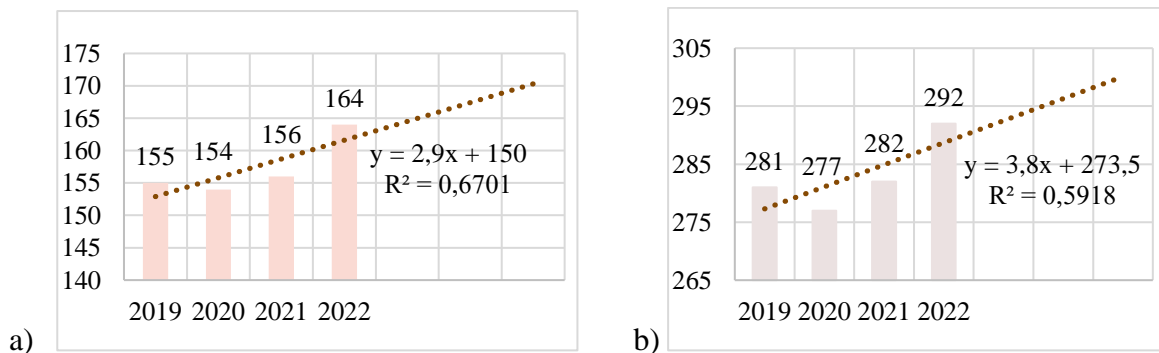
Analizuojant 2020 metų statistinius duomenis šiose penkiose apskrityse, pastebimas netolygus gyventojų užimtumo pokytis. Kauno apskrityje užfiksuotas užimtų gyventojų pamažėjimas

4 tūkst., Klaipėdos – 1 tūkst. pamažėjimas, Vilniaus apskrityje – 4 tūkst. pamažėjimas, Panevėžio apskrityje užimtų gyventojų padaugėjo 5,3 tūkst., Šiaulių apskrityje sumažėjo 3 tūkst. 2020 m. dirbo 20,3 tūkst. mažiau gyventojų nei 2019 m. Per metus užimtų gyventojų skaičius labiausiai sumažėjo žemės ūkyje, miškininkystėje ir žuvininkystėje, o padidėjo finansinėje ir draudimo veikloje. Daugiausiai įtakos tokiems pokyčiams turėjo pasaulį sukrėtęs Covid-19 virusas ir jo metu paskelbtas karantinas. Dauguma verslų buvo priversti užsidaryti paveikti ekonominių veiksmų, dėl to buvo atleista didelė dalis darbingo amžiaus gyventojų (Valstybės duomenų agentūra, 2023).

Apibendrinant 2021 metų duomenis, galima pastebėti, kad Kauno apskrityje užimtų gyventojų skaičius augo 5 tūkst., Klaipėdos apskrityje - 2 tūkst., Vilniaus apskrityje užimtumo apimtys augo - net 14 tūkst., Panevėžio ir Šiaulių apskrityse atitinkamai sumažėjo 3,2 ir 2 tūkst.. 2021 m. dirbo 10,5 tūkst. daugiau nei 2020 m. Per metus užimtų gyventojų skaičius labiausiai sumažėjo didmeninės ir mažmeninės prekybos veikloje, o padidėjo pramonės veikloje. Taip pat per metus padaugėjo jaunų (15-24 metų) dirbančių gyventojų. Galima priimti prielaidą, kad prie augančio užimtumo galėjo prisidėti augantys atlyginimai.

Įvertinus 2022 metų duomenis, pastebima, kad visose penkiose apskrityse įvyko teigiamas užimtų gyventojų pokytis. Kauno apskrityje padidėjo užimtų gyventojų 10 tūkst., Klaipėdos apskrityje padidėjo 8 tūkst., Vilniaus apskrityje padidėjo 9 tūkst., Panevėžio apskrityje padidėjo 6,9 tūkst., Šiaulių apskrityje padidėjo 7 tūkst. užimtų gyventojų. 2022 m. dirbo 1420,8 tūkst. gyventojų, arba 52,2 tūkst. daugiau nei 2021 m. Per metus užimtų gyventojų skaičius labiausiai sumažėjo administracinėje ir aptarnavimo veikloje, o padidėjo žmonių sveikatos priežiūros ir socialinio darbo veikloje. Jaunų (15–24 metų amžiaus) gyventojų užimtumo lygis 2022 m. sudarė 32 proc., arba 0,6 procentinio punkto daugiau nei prieš metus. 2022 m., kaip ir 2021 m., beveik kas trečias 15–24 metų amžiaus gyventojas buvo užimtas. Atlikus tyrimą, nustatyta, kad 2022 m. visose apskrityse mažėjimo nebuvo pastebėta, užimtų gyventojų tik daugėjo.

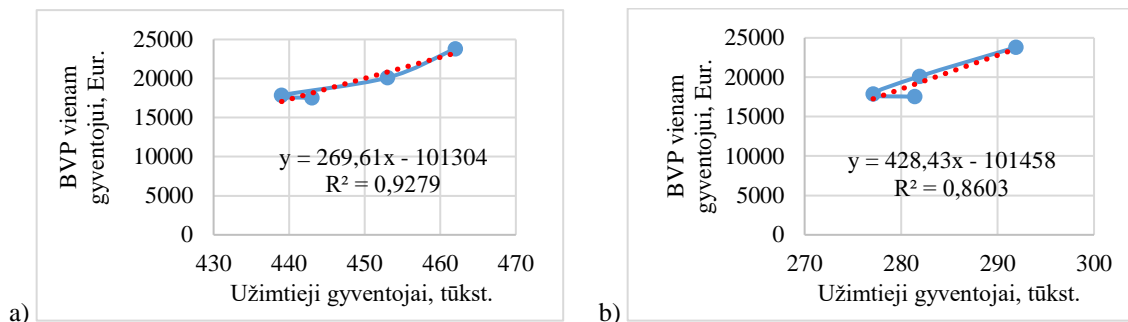
Pritaikius statistinius tyrimo metodus atliekamas prognozavimas ir ryšio priklausomybė tarp užimtumo ir ekonomikos augimo, kuris matuojamas BVP, tenkančiu vienam gyventojui. Naudojant MS Excel programinį paketą ir remiantis Trendo lygtimi, tyrime apskaičiuojamas ir atliekamas prognozavimas užimtųjų gyventojų skaičiaus apskrityse 2025 m. Prognozės skaičiavimams atlikti pasirinktos dvi didžiausios Lietuvos apskritys: Vilnius ir Kaunas.

1 pav. Užimtumo a) Vilniaus ir b) Kauno apskrityse prognozė 2025 m.

Remiantis atlikta prognoze ir apskaičiavus Trendo lygtimi, nustatyta, kad užimtųjų gyventojų skaičius Vilniaus apskrityje 2025 m. sieks - 173,2 tūkst. O Kauno apskrityje užimtųjų gyventojų skaičius 2025 m. sieks - 303,9 tūkst. Šie apskaičiavimai rodo numatomą užimtųjų gyventojų skaičiaus augimą, kuris gali kisti priklausomai nuo demografinių ar ekonominių pokyčių.

Atlikus mokslinės literatūros analizę, išsiaiškinta, kad egzistuoja ryšys tarp ekonomikos augimo ir užimtųjų (Okunevičiūtė-Neverauskienė, Pocius, 2019). Mokslininkai dažnai šalies ekonomikos augimą matuoja BVP pokyčiu – tai yra BVP, tenkančiu 1 gyventojui (Štuikys, 2019).

2 pav. Užimtumo ir ekonomikos augimo ryšys a) Vilniaus ir b) Kauno apskrityse

Pagal apskaičiuotą koreliacijos koeficientą tarp užimtųjų gyventojų ir ekonomikos augimo Vilniaus ir Kauno apskrityse yra labai stiprus teigiamas tiesinis ryšys tarp užimtųjų gyventojų skaičiaus ir BVP vienam gyventojui. Taigi, remiantis determinacijos koeficientu, užimtųjų gyventojų skaičius Vilniaus apskrityje lemia BVP kitimą 92,79 procentais. Kauno apskrityje užimtųjų gyventojų skaičius BVP kitimą lemia 86,03 procentais.

Išvados

- 1) Atlikus mokslinės literatūros analizę išsiaiškinta, kad darbo rinka yra dinamiška, nuolat kintanti sistema, kurią gali veikti įvairūs ekonominiai, socialiniai ir politiniai veiksniai, tokie kaip darbdavio lankstumas, darbo užmokesčio dydis, laikas, darbuotojo konkurencingumas ir kt. Užimtumas tai gyventojų aprūpinimas darbu – teisėta ekonomine veikla, už kurią gaunamas darbo užmokestis ar kitos pajamos, kuriant materialines vertybes ir teikiant paslaugas pagal su darbdaviu sudarytą sutartį ar savarankiškai.
- 2) Atlikus analizuojamo laikotarpio skaičiavimus, pastebėta, kad Vilniaus apskrityje užimtumas labiausiai augo per paskutinius dvejus metus ir pasiekė padidėjimą. Kauno apskrityje vyko užimtų gyventojų mažėjimas, tačiau 2021 – 2022 m. sparčiai augo ir užimtų gyventojų padaugėjo. Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio apskrityse užimtų gyventojų skaičius padidėjo.

Informacijos šaltiniai

1. Agentūra, V. d. (2023 m. 12 06 d.). *Oficialios statistikos portalas*. Nuskaityta iš Oficialios statistikos departamentas: <https://osp.stat.gov.lt/gyventoju-uzimtumo-tyrimo-duomenys>
2. Gabrevičienė, A. (2012). *BENDROJI STATISTIKA Mokymo(si) rinkinys*. Marijampolė: piko valanda.
3. L. Okunevičiūtė-Neveauskienė A. Pocius. (2019). Darbo rinkos raidos skirtumai ir netolygumai Lietuvos regionuose. Esantis L. N. kt., *Socialinis ugdymas* (p. 83-99). Vilnius: Vytauto didžiojo universiteto švietimo akademija.
4. *Lietuvos užimtumo tendencijos ir ateities prognozės*. (2018-2023). Nuskaityta iš Užimtumo tarnyba: <https://uzt.lt/darbo-rinka/darbo-rinkos-tendencijos/89>
5. Šimkus, G. (2024). Lietuvos ekonomikos apžvalga ir prognozės. *Lietuvos ekonomikos apžvalga ir prognozės*. Vilnius: Lietuvos bankas.
6. Štuikys, V. (2016-2019). Tiesioginių užsienio investicijų poveikio šalių ekonomikos augimui vertinimas. *Lietuvos aukštųjų mokyklų vadybos ir ekonomikos jaunieji mokslininkai* (p. 10). Vilnius: VDU.
7. Vainienė, R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
8. *Valstybės duomenų agentūra*. (2023 m. 12 09 d.). Nuskaityta iš osp.stat.gov.lt/gyventoju-uzimtumo-tyrimo-duomenys